

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA TEZ AYTISHLARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI

Mamataliyeva Navbahor, Termiz davlat universiteti katta
o‘qituvchisi, (PhD)

STYLISTIC CHARACTERISTICS OF FAST SPEECH IN ENGLISH AND UZBEKI

Mamataliyeva Navbahor, senior lecturer of Termiz State University,
(PhD)

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СКОРОГОВОРОК В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Маматалиева Навбахор, старший преподаватель Термезского
государственного университета, (PhD)

<https://orcid.org/0009-0003-0470-7863>

e-mail:

mamadaliyeva.n@bk.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi tez aytishlarning stilistik xususiyatlari chuqurroq tahlil qilinadi. Tez aytishlar ikki tilda ham xalq og‘zaki ijodining qiziqarli qismi bo‘lib, ularning fonetik o‘ziga xosliklari va stilistik jihatlari batafsil o‘rganiladi. Shuningdek, ularning tovush uyg‘unligi, ritm va intonatsiya kabi usullardan qanday foydalanilishi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: tez aytishlar, stilistika, fonetika, ritm, intonatsiya, tovush uyg‘unligi, til texnikasi.

Abstract: This article delves into the stylistic features of tongue twisters in English and Uzbek languages. Tongue twisters are an intriguing part of folk oral tradition in both languages, and their phonetic peculiarities and stylistic aspects are analyzed in detail. Additionally, the article explores how techniques such as sound harmony, rhythm, and intonation are employed in these tongue twisters.

Key words: tongue twisters, stylistics, phonetics, rhythm, intonation, sound harmony, language technique.

Аннотация: В этой статье рассматриваются стилистические особенности скороговорок в английском и узбекском языках. Скороговорки являются интригующей частью устной народной традиции в обоих языках, и их фонетические особенности и стилистические аспекты подробно анализируются. Кроме того, в статье рассматривается, как в этих скороговорках используются такие приемы, как гармония звука, ритм и интонация.

Ключевые слова: скороговорки, стилстика, фонетика, ритм, интонация, гармония звука, языковая техника.

KIRISH. Tez aytishlar tilning fonetik imkoniyatlarini sinovdan o‘tkazuvchi maxsus janr hisoblanadi. Ular talaffuzni aniq va tezlashtirishga yordam beradi va til o‘rganuvchilar uchun samarali mashqdir. Ingliz va o‘zbek tillaridagi tez aytishlar bir-biridan farq qilgan holda, stilistik jihatlari ham o‘xshash bo‘lib, ularni tahlil qilish til rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Stilistika – bu tilshunoslikning bir bo‘limi bo‘lib, til birliklarining qanday uslubiy imkoniyatlarga ega ekanligini, ularning ma‘no jihatidan qanday ishlatilishini va ifoda vositalarini o‘rganadi. Stilistika matnning emotsional, ekspressiv va maqsadli xususiyatlarini o‘rganadi. Bu til birliklarining qo‘llanishida uslubiy rang-baranglikni ta‘minlaydi,

jumladan, adabiy asarlarda, nutq uslublarida, yozma va og‘zaki muloqotda. Stilistikada so‘zlar tanlovi, frazeologizmlar, grammatik shakllar va nutq uslublari alohida o‘rin egallaydi. Tez aytishlar (tongue twisters) stilistikada alohida o‘rin egallaydi, chunki ular tilning fonetik imkoniyatlarini tekshirish va nutq qobiliyatini rivojlantirish uchun ishlatiladi. Stilistika nuqtayi nazaridan, tez aytishlar bir necha vazifani bajaradi:

Fonetik tajriba: Tez aytishlar tovushlarning takrorlanishi va qiyin talaffuz qilinadigan kombinatsiyalar orqali nutqni yaxshilaydi. Bunda tovush o‘yinlari va fonetik qiyinchiliklar stilistik rang-baranglikni yaratadi.

Ekspressivlik: Tez aytishlar ko‘pincha o‘zining qiziqarli va kulgili ohangi bilan nutqni emotsional jihatdan boyitadi. Ular nutqni yanada jonlantiradi va e‘tiborni tortadi, bu esa stilistik jihatdan maqsadga muvofiq bo‘lishi mumkin.

Uslubiy maxsuslik: Tez aytishlar, odatda, bolalar adabiyotida, xalq og‘zaki ijodida va o‘yinlarda keng qo‘llaniladi. Ular uslubiy jihatdan oddiy, ammo talaffuz nuqtayi nazaridan murakkab bo‘lishi mumkin.

Nutq malakasini oshirish: Stilistika tez aytishlarni nutq texnikasi va talaffuzni yaxshilashda foydalanadi, bu esa muloqot uslubining aniq va to‘g‘ri shakllanishiga yordam beradi[2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. Ingliz va o‘zbek tillarida tez aytishlarning stilistik xususiyatlari bir qator tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan. Xususan, M.Shermatova tomonidan uhu mavzuga doir “O‘zbek xalq og‘zaki ijodida tez aytishlar: stilistik va fonetik jihatlar” nomli tadqiqot e‘lon qilingan bo‘lsa, Steven Pinker, Victoria Fromkin, Peter Ladefoged kabi xorijiy tadqiqotchilar esa ingliz tilidagi xalq og‘zaki ijodi, xususan tez aytishlar masalasiga alohida ahamiyat qaratganlar[3].

MUHOKAMA. Fonetikada tez aytishlarning o‘rni muhim ahamiyatga ega, chunki ular tovushlarni talaffuz qilish, til va lablar moslashuvchanligini oshirish, shuningdek, nutqning ravonligini ta‘minlash uchun foydalaniladi. Tez aytishlar fonetik analiz uchun bir nechta jihatdan foydalidir:

Artikulyatsiyani rivojlantirish: tez aytishlar artikulyatsiya organlarini, ya‘ni til, lab, og‘iz bo‘shlig‘i va ovoz paychalarini yanada moslashuvchan qilishga yordam beradi. Murakkab tovush kombinatsiyalarini tez va to‘g‘ri talaffuz qilish talab qilinganligi sababli, ular nutqning sifatini oshiradi.

Talaffuzni aniqlash: tez aytishlar qiyin tovushlarni talaffuz qilishdagi qiyinchiliklarni aniqlashga yordam beradi. Masalan, bir xil yoki bir-biriga yaqin tovushlar (masalan, “s” va “sh”, “r” va “l”) qiyinchilik tug‘diradigan so‘zlar kombinatsiyasi talaffuzdagi muammolarni payqash va ularni yaxshilash imkonini beradi[4].

Tovush differentsiatsiyasi: fonetik tadqiqotlarda tez aytishlar tovushlarni ajratib ko‘rsatish uchun qo‘llaniladi. Bu usul yordamida til o‘rganuvchilar yoki logopedlar tovushlar orasidagi farqlarni aniqlash va talaffuzda xatolarni tuzatishadi.

Nutq ravonligini oshirish: tez aytishlar og‘zaki nutqning tezligini oshirish va shu bilan birga aniq talaffuz qilish uchun mashq hisoblanadi. Bu, ayniqsa, aktyorlar, spikerlar va boshqa nutq mahoratini rivojlantirishga muhtoj bo‘lgan soha vakillari uchun foydalidir[5].

Fonetik tajribalar: fonetikada tovushlar o‘rtasidagi aloqalarni va ularning talaffuzdagi

murakkabligini o‘rganishda tez aytishlardan foydalangan holda tajribalar o‘tkaziladi. Bu tajribalar turli tildagi tovush birliklarining talaffuz qiyinliklarini o‘rganish imkonini beradi. Umuman olganda, tez aytishlar fonetika sohasida talaffuzni yaxshilash va nutq apparatini rivojlantirish uchun foydali vosita hisoblanadi. Ritmda tez aytishlarning o‘rni juda muhimdir, chunki ular nafaqat talaffuz va fonetik jihatdan murakkab, balki ritmik ohangga ega bo‘lib, bu nutqning ravonligini ta‘minlaydi. Ritm nutqdagi ohang va tovushlarning tartibini belgilaydi va tez aytishlar ushbu ritmik elementlarni o‘zida mujassam etadi[6].

NATIJALAR. Stilistik nuqtayi nazardan, ingliz va o‘zbek tillaridagi tez aytishlar o‘ziga xos tovush uyg‘unligi va ritm bilan ajralib turadi. Bu jihatlar tilning fonetik va ritmik xususiyatlariga asoslanadi.

1. Birinchi navbatda tovush uyg‘unligi:

Ingliz tilida tez aytishlar ko‘pincha alliteratsiya, ya‘ni bir xil yoki o‘xshash tovushlarning takrorlanishiga asoslanadi. Masalan, “Peter Piper picked a peck of pickled peppers” kabi tez aytishlarda “p” tovushi bir necha marta takrorlanib, talaffuzdagi qiyinchiliklarni oshiradi. Bu usul stilistik jihatdan tovush uyg‘unligini ta‘minlaydi va og‘zaki talaffuzni rivojlantirishga yordam beradi. O‘zbek tilida esa alliteratsiya ko‘pincha “k”, “ch”, “sh” tovushlari orqali amalga oshiriladi. Masalan: “Chiqindi chiqargan chigitchi chiqindisini chiqarmay chiqib ketdi”. Bu misolda “ch” tovushining takrorlanishi tilning yumshoqligini va talaffuzdagi tezlikni oshiradi[3].

2. Ritm va intonatsiya: ingliz va o‘zbek tillaridagi tez aytishlarning yana bir muhim stilistik jihati — ularning ritm va intonatsiya orqali hosil qilinishidir. Ingliz tilidagi tez aytishlar, masalan, “How can a clam cram in a clean cream can?” so‘zlarning ritmik uyg‘unligi orqali talaffuzni qiyinlashtiradi. Har bir so‘zning bir xil ritmdagi talaffuzi notekis intonatsiya va tezlikni talab qiladi, bu esa nutqning ravonligini sinaydi. O‘zbek tilida esa ritm va intonatsiya ko‘proq ohangdorlikka asoslanadi. Masalan, “Ko‘k rangli ko‘ylak kiygan kishi ko‘chaning ko‘k ko‘chasidan ko‘rindi”. Bu yerda “ko‘k” so‘zining takrorlanishi orqali o‘ziga xos melodik intonatsiya hosil bo‘ladi va stilistik jihatdan ritmning musiqiyliги ta‘kidlanadi[6].

3. So‘z o‘yini va metaforalar: stilistik jihatdan, tez aytishlar ko‘pincha so‘z o‘yinlari va metaforalardan ham foydalanadi. Ingliz tilidagi “I scream, you scream, we all scream for ice cream” misolida tovush uyg‘unligi va ritmdan tashqari, so‘z o‘yini ham bor. “I scream” va “ice cream” tovush jihatdan o‘xshash, lekin ma‘no jihatdan farqlidir, bu stilistik o‘ziga xoslikni oshiradi. O‘zbek tilidagi tez aytishlarda ham so‘z o‘yinlari ko‘p uchraydi, masalan: “Tilla tog‘da toqqa tilla taxt qilindi”, bu yerda “tilla” va “taxt” so‘zlari bir xil tovush uyg‘unligi

bilan ritmik ravishda birlashadi va stilistik jihatdan ohangli tus beradi[8].

4. Til o'rganishda roli. Tez aytishlarning stilistik tahlili til o'rganish jarayonida katta ahamiyatga ega. Ingliz tilida talaffuzdagi qiyinchiliklarni yengishda va nutqni tezlashtirishda tez aytishlardan keng foydalaniladi. Xuddi shunday, o'zbek tilida ham tez aytishlar og'zaki nutqni rivojlantirish va tilning fonetik imkoniyatlarini yaxshilash uchun samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Tez aytishlar xalq og'zaki ijodining yorqin namunasi bo'lib, tilning stilistik va fonetik imkoniyatlarini namoyon etadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi tez aytishlarning stilistik tahlili shuni ko'rsatadiki, har ikki til o'ziga xos tovush tizimi va ritmik xususiyatlarga ega. Ingliz tilida tez aytishlar ko'proq alliteratsiya va tovush takrorlanishiga asoslanib, talaffuzdagi qiyinchiliklarni oshiradi. O'zbek tilida esa milliy o'ziga xoslik, ohangdorlik va tovush uyg'unligi yaqqol seziladi. Har ikki tilning tez aytishlarida ritm va intonatsiya muhim o'rin tutadi. Bu esa talaffuzni nafaqat osonlashtiradi, balki ularni stilistik jihatdan yanada jozibali qiladi. Ingliz tilida tez aytishlar so'z o'yinlari orqali stilistik o'ziga xoslikni oshirsa, o'zbek tez aytishlari esa, xalqona uslub va mazmun boyligi bilan ajralib turadi. Tez aytishlar nafaqat tilni o'rgatishda foydali vosita sifatida xizmat qiladi, balki o'ziga xos ijodiy uslubni shakllantiradi. Ular til o'rganish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi, talaffuzni yaxshilaydi va nutqning ravonligini oshiradi. Stilistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, tez aytishlar nafaqat o'yin yoki mashq vositasi, balki tilning madaniy boyligini ham ochib beradi[5].

XULOSA. Umuman olganda, tez aytishlar har ikkala tilning ham lingvistik va madaniy jihatlarini chuqur o'rganishda qimmatli manba bo'lib xizmat qiladi. Ularning stilistik xususiyatlarini o'rganish til

o'rganuvchilarga nafaqat fonetika va talaffuzni yaxshilashga yordam beradi, balki tilga nisbatan chuqurroq tushuncha hosil qilishga ham xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

6. Balakayev M. O'zbek tilining fonetikasi va stilistikasi. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2000.
7. Crystal David. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. Wiley-Blackwell. 2008.
8. Fromkin Victoria., Rodman Robert., Hyams Nina. An Introduction to Language. Cengage Learning. 2019.
9. Ladefoged Peter. Vowels and Consonants: An Introduction to the Sounds of Languages. Blackwell. 2001.
10. Pinker Steven. The Language Instinct: How the Mind Creates Language. Harper Collins. 2019.
11. Shermatova M. O'zbek xalq og'zaki ijodida tez aytishlar: stilistik va fonetik jihatlar. – Termiz: 2019.
12. Thornbury Scott. How to Teach Speaking. Pearson Longman. 2006.
13. Xudoyberdiyev I. O'zbek xalq tilida tez aytishlar va ularning stilistik jihatlarini. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti. 2018.
14. Курбанбаева, М. (2024). Использование русских народных сказок в процессе изучения языка и формирования гуманизма у детей. Tamaddun nuri jurnali, 5(56), 520-522.
15. Курбанбаева, М. (2023). Пословицы и поговорки со схожим значением в русском и узбекском языках и общность народной мудрости. Tamaddun nuri jurnali, 4(43), 15-18.

